

Mojca Šorn*

Ljubljanačanka Ivana Kobilca**

IZVLEČEK

Članek na podlagi dosedanjih znanstvenih dognanj, strokovnih prispevkov in časopi-
snihih virov predstavi Ivano Kobilco, pri tem pa jo umesti v širši kontekst časa in prostora,
v katerem je živela in ustvarjala. Čeprav jo je poslanstvo več desetletij vodilo po velikih
evropskih mestih, je slikarka s svojimi bližnjimi in svojim rojstnim krajem, Ljubljano, ves
čas vzdrževala vezi, ki jih avtorica članka predstavi s pomočjo arhivskega gradiva, predvsem
Kobilčine korespondence, ki je del zapuščine družine Pintar in jo hrani Narodna galerija.

Ključne besede: Ivana Kobilca, položaj žensk, slikarstvo, Ljubljana, 19. in 20. stoletje

ABSTRACT

LJUBLJANA'S OWN IVANA KOBILCA

*Based on previous scientific findings, expert contributions, and newspaper sources, the
following article introduces Ivana Kobilca and places her in the broader context of the time
and place in which she lived and worked. Although her calling summoned her to many great
European cities for several decades, the painter always maintained ties with her family and her
birthplace, Ljubljana. The author of the article at hand presents these with the help of archival
materials, particularly Kobilca's correspondence, which is a part of the Pintar family legacy
and is kept at the National Gallery.*

Keywords: Ivana Kobilca, the position of women, painting, Ljubljana, the 19th and 20th century

* Dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; mojca.sorn@inz.si

** Članek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0280 Podobe gospodarske in socialne modernizacije na Slovenskem v 19. in 20. stoletju, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. V biografski obliki je izšel v *Slovenskem biografskem almanahu XIX. stoletja*, zbirka Življenja in dela, Založba ZRC (ur. M. Ratej).

Zahvaljujem se družini Pintar, da mi je dovolila dostop do zapuščine po Ivani Kobilci, zahvala pa velja tudi kolektivu Narodne galerije, ki gradivo hrani, za nesebično sodelovanje, še posebej muzejski svetnici, mag. Mojci Jenko, in vodji knjižnice, Nataši Ciber.

Uvod

V 19. stoletju, ko so za moške kot glavne značilnosti veljale aktivnost, neodvisnost, racionalnost, ženske pa se je dojemalo kot nesamostojne in labilne, kot osebe, ki so se zmogle spoprijemati le z vlogo matere, žene in gospodinje,¹ je svojo življenjsko pot in umetniško kariero začela Ljubljancanka Ivana Kobilca.

V članku je predstavljena na podlagi dosedanjih znanstvenih dognanj, strokovnih prispevkov in časopisnih virov, pri tem pa je umeščena v širši kontekst časa in prostora.

Ena najbolj prominentnih slovenskih slikark in ključnih oseb nacionalne kulturne identitete je živela, se izobraževala, ustvarjala in iskala svoj prostor pod soncem v več evropskih prestolnicah. V Ljubljani in Zagrebu je prva izmed slovenskih umetnikov pripravila samostojno razstavo, svoje slike pa je na ogled postavila v Münchnu, Berlinu, Trstu, Parizu, Budimpešti, Luzernu, Lübecku, Pragi, Sarajevu, Regensburgu, Dresdnu, Wroclavu, Leipzigu, na Dunaju in kot prva Slovenka na beneškem bienalu. Trikrat je razstavljala na pariškem Salonu, kar lahko ovrednotimo kot enega izmed največjih mednarodnih uspehov naših slikark in slikarjev. Odbor Société nationale des Beaux-Arts jo je 7. julija 1891 imenoval za svojo *associée*, pridruženo članico, kar je pomenilo visoko odlikovanje na polju umetnosti.

Ivane Kobilce, ženske, ki je videla svet in življenje, niso pa se ji uresničile sanje, da bi slikala za cerkve in palače v rojstnem mestu, to ni ustavilo. Ni je ustavilo dejstvo, da je živela v času, ki ženski samostojnosti in ustvarjalnosti ni bil naklonjen, ni je ustavila pomanjkljiva izobrazba, ni je ustavilo šibko zdravje. Čeprav je imela po eni strani rahločuten značaj, je bila po drugi strani borka, ki je sledila klicu umetnosti.

Opus Ivane Kobilce, Ljubljancanke, ki se je rodila v eni in umrla v drugi Ljubljani, ki je z delom začela v enem, zaključila v drugem obdobju, šteje več kot tristo slik. Je bogat in raznolik, izpoveduje profano in sakralno vsebino. Njeno delo poznamo predvsem po upodobitvah družinskih članov ter po portretih ljubljanske meščanske družbe in oseb različnih slojev in vseh starosti, ki so jo navdahnile na njeni poti. Nikakor ne moremo prezreti njenih cvetličnih tihožitij, še posebej zato, ker je imela ta žanr zelo rada, saj se ji je zdel izrazito raznovrsten in neskončen.

1 Andrej Studen, »Dobra meščanska gospodinja. Ideološki pogledi na žensko delo v dobi meščanstva,« v: *Žensko delo. Delo žensk v zgodovinski perspektivi*, ur. Mojca Šorn et al. (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015), 91. Tradicionalno stališče je mdr. zastopal tudi dr. Radoslav Razlag (1826, Radoslavci – 1880, Brežice), pisatelj, pesnik in politik (*Razlag, Radoslav (1826–1880) – Slovenska biografija*, pridobljeno 24. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi492134/>). V predavanju o samostojnosti slovenskih žensk, ki ga je imel v ljubljanski Čitalnici v letu, ko je postal deželni glavar Kranjske – 1871, je povedal: »Zgodovina zadnjih 600 let nam kaže, da je človeška družba tem bolj bila bolna, čem bolj so se ženske vrvale v javno življenje in zapuščale svetotajstva tihega domačega ognjišča, iz katerega vedno kali sreča rodovin in celih narodov.« Gl. Božidar Jezernik, »Kje je pravo mesto za žensko: v hiši ali na volišču?,« v: *Slovenke v dobi moderne* (Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2012), 8. Odnos do žensk in njihov položaj v družbi nam nazorno predstavi tudi bonton iz leta 1868: »Pogovori naši v tacih družčinah naj se ne vrte o učenostnih predmetih, one hočejo imeti le zabav in veselja. / ... / Pa za vse take puste suhoparne reči ne marajo gospe; sploh za vse učenostno in politiško slavo se malo zmenijo, kajti njihova delavnost ni na očitnem odru sveta, domače tiho veselje veže njihova srca.« – Ivan Vesel, *Olikani Slovenec. Bonton* (Ljubljana: Matica slovenska v Ljubljani, 1868), 66.

Čprav jo je poslanstvo več desetletij vodilo po velikih evropskih mestih, je slikarka s svojimi bližnjimi in svojim rojstnim krajem, Ljubljano, ves čas vzdrževala vezi, ki jih predstavljam s pomočjo arhivskega gradiva, predvsem Kobilčine korespondence, ki je del zapuščine družine Pintar in jo hrani Narodna galerija.

Ljubljana in Dunaj: provincialno mesto in prestolnica

V kranjskem deželnem stolnem mestu se je na oblačen in mrzel dan, bilo je le nekaj več kot stopinjo nad ničlo,² 20. decembra 1861 zakoncema Mariji³ in Jakobu⁴ Kobilca rodila hči Ivana, v rojstno knjigo zapisana kot Johanna Maria.⁵ Otroška in najstniška leta je preživljala v ljubečem družinskem krogu, ki so ga poleg staršev sestavljali trije sorojenci, starejša sestra Marija (1860–1946),⁶ mlajša sestra Franciška (1870–1899)⁷ in mlajši brat Josip (1865–1904).⁸

Družina je živela skromno, a za »šolanje je bilo denarja vedno dovolj.«⁹ Ker je bil oče uspešen in podjeten obrtnik (do potresa je imel prodajalno dežnikov in sončnikov na Špitalski, današnji Stritarjevi ulici, potem na Mestnem trgu) in sta se zakonca Kobilca strinjala, da vlaganje denarja v šolanje otrok, tudi deklic, ni nujno izgubljena naložba, je bila Ivana Kobilca deležna dobre izobrazbe. Redni pouk (osnovno in meščansko šolo) je obiskovala pri uršulinkah, zasebno pa se je učila francosko in italijansko.

Njen rojstni kraj, ki je kot srednjeveško zasnovano mesto z baročnim videzom v 19. stoletju zaradi gospodarskih težav začel zaostajati za ostalimi mesti, kar se je med drugim poznalo v stavbarstvu, zdravstveno-higienskih razmerah, tudi v umetnosti, je na pragu 20. stoletja spominjal na večjo vas: »Ozke ulice, stare, nizke, ozke, preproste hiše z obsežnimi dvorišči, vmes le prav malo modernih zgradb, ki pričajo

2 »Meteorologische Beobachtungen in Laibach,« *Laibacher Zeitung*, št. 296, 24. 12. 1861, 1183.

3 Marija Škofic [Škofič] (1838–1906), z Britofa pri Podbrezjah, por. Kobilca (1857). – Lidija Tavčar, *Videla sem svet in življenje. Ob 90. obletnici smrti Ivane Kobilca (1861–1926)* (Podbrezje: Kulturno društvo Tabor, 2017), 5. Gl. Silva Trdina, »Ivana Kobilca,« *Zbornik za umetnostno zgodovino* 2 (1952): 93–114.

4 Jakob Kobilca (1820–1899) s Homca pri Kamniku, krznar in kolar, po selitvi v Ljubljano se je priučil dežnikarske obrti. – Tavčar, *Videla sem svet*, 5. Gl. tudi NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0580_1940-01, [Silva Trdina], *Življenjepis Ivane Kobilce z opombami*.

5 Tavčar, *Videla sem svet*, 9. O Ivani Kobilci je napisanih več znanstvenih, strokovnih in poljudnih del, člankov in monografij, ki obravnavajo njeno življenje in njeno delo. Večino sem uporabila pri pisanju prispevka in je tako navedena v znanstvenem aparatu.

6 Marija Kobilca, por. Pintar, je imela s soprogom Luko (1857, Hotavlje – 1915, Ljubljana), jezikoslovcem in literarnim zgodovinarjem (*Pintar, Luka (1857–1915) – Slovenska biografija*, pridobljeno 29. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi426005/>), dva otroka, sina Ivana (1888–1963), ki je bil prvi predavatelj zgodovine medicine in zdravnik, in hčerko Miro (1891–1980), ki je prve korake v svet umetnosti in slikanja naredila s pomočjo tete Ivane Kobilca, kasneje se je izpopolnjevala še v Jakopičevi slikarski šoli. (Tavčar, *Videla sem svet*, 6). Mira Pintar je bila po smrti Ivane Kobilca skrbnica slikarkine zapuščine.

7 Sestra Fani, ki je bila slikarkin najljubši model, se je leta 1898 poročila z Ivanom Frelihom in leto kasneje umrla, še preden je dopolnila 30 let. – *Ivana Kobilca: potovanja* (Ljubljana: Narodna galerija, 2018), 5 in 12.

8 Josip je šel po očetovih trgovskih stopinjah. – *Ibidem*, 5.

9 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0580_1940-01, [Silva Trdina], *Življenjepis Ivane Kobilce z opombami*.

o počasnem, a vendar opaznem razvoju, na periferiji vrtovi z zelenjavo, s kmetiskim prebivalstvom, mnogo cerkva, malo trgov, malo dreves.«¹⁰ Mnogi domačini so se strinjali, da je Ljubljana »postala revno provincialno mesto in se je kot taka tudi vedno bolj zanemarjala.«¹¹

Tisti, ki jih je zanimala umetnost, so se z njo lahko spogledovali predvsem skozi izložbena okna trgovin ter jo občudovali v podobah reprodukcij ilustriranih knjig, revij in časopisov *Dom in svet* ter *Slovan*.¹² Edini prostori, v katerih so se ljudje z umetniškimi stvaritvami lahko srečali neposredno, so bile cerkve, vendar je v njih »vladal tisti red, okusi in slog, ki so ga zapovedovale liturgične zahteve in tomistične dogme.«¹³ Horizont dojemanja umetnosti v teh razmerah ni mogel biti drugačen kot skromen, prav taka so bila verjetno tudi pričakovanja, ki jih je do nje gojila večina prebivalcev.¹⁴

Čeprav je bilo takrat ustaljeno mnenje, »da je poučevanje risanja in slikanja primerno razvedrilo za dekleta / ... / le, do poroke, ko naj bi umetnost, igranje klavirja in petje zamenjala z za poročeno žensko pomembnejšimi opravili, povezanimi z vodenjem gospodinjstva in vzgojo otrok«,¹⁵ sta Marija in Jakob Kobilca srednji hčerki Ivani omogočila, da je svojo likovno nadarjenost, ki jo je kazala že v otroških letih,¹⁶ krepila pri slikarki Idi Leopoldini Emiliji Künl, hčerki Pavla Künla.¹⁷

Leta 1879, ko »ženski poklici še niso bili tako pogosto posejani, kakor so danes«, ko je meščansko dekle lahko postalo kvečjemu »vzgojiteljica, učiteljica, poštarica, družabnica, prodajalka, šivilja, modistka – pa smo že skoraj pri kraju s takratnimi za meščanska dekleta ‚spodobnimi‘ poklici«,¹⁸ se je Ivana Kobilca odločila, da bo postala slikarka, kar razkrije tudi korespondenca med sestrami Kobilca.¹⁹

10 Heinrich Kanner, »Eine gestützte Stadt,« *Frankfurter Zeitung und Handelsblatt*, št. 126, 7. 5. 1895, cit. po Leopold Stanek, »Potres v Ljubljani. Ob štiridesetletnici,« *Kronika slovenskih mest* 2, št. 1 (1935): 30. Gl. tudi Ljerka Menaše in Luc Menaše, *Ivana Kobilca* (Kranj: Konferenca za družbeno aktivnost žensk Slovenije in Gorenjski muzej, 1972), 7.

11 Gustav Ogrin, »Ljubljana pred in po potresu,« *Kronika slovenskih mest* 2, št. 1 (1935): 42.

12 Brejc, *Realizem*, 100. O umetnosti v drugi polovici 19. stoletja gl. mdr. Josip Stritar, »Nekaj o naši umetnosti,« *Ljubljanski zvon* 14, št. 8 (1894), 505–07. Anton Aškerc, »Pismo iz Ljubljane,« *Ljubljanski zvon* 18, št. 12 (1898), 721.

13 Brejc, *Realizem*, 98

14 Ibid., 100. O umetnosti v drugi polovici 19. stoletja mdr. Stritar, »Nekaj o naši umetnosti,« Aškerc, »Pismo iz Ljubljane,« Špelca Čopič, »Ivana Kobilca na slikarskem razpotju,« *Ivana Kobilca: 1861–1926* (Ljubljana: Narodna galerija, 1979), 31–46. France Stelè, *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1966). O umetniški produkciji in zmožnosti(h) doživljanja umetnin gl. France Mesesnel, *Umetnost in kritika* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1953), 209–21, poglavje Naše razmerje do umetnosti (1924). O (različnih) nalogah slikarske umetnosti 19. stoletja gl. Izidor Cankar, *Slovenska moderna umetnost* (Ljubljana: Narodna galerija, 1922). Gl. tudi Beti Žerovc, *Rihard Jakopič – umetnik in strateg* (Ljubljana: *cf., 2002), 29–33.

15 Carl Goldstein, »Teaching Women. Alternatives to the Academy,« v: Carl Goldstein, *Teaching Art, Academies and Schools from Vasari to Albers* (Cambridge, 1996), 64, cit. po Lidija Tavčar, *Vzporedni svetovi* (Ljubljana: Narodna galerija in Modrijan, 2014), 13. O Slovenkah in likovnem svetu tudi Barbara Savenc, »Vstop umetnic na slovensko likovno prizorišče,« v: *Slovenke v dobi moderne* (Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2012), 86–91.

16 Več o tem NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0580_1940-01, [Silva Trdina], Življenjepis Ivane Kobilce z opombami.

17 Pavel Künl (1820, Mladá Boleslav – 1871, Ljubljana), slikarstvo je študiral na Dunaju, od 1844 pa živel in ustvarjal v Ljubljani. – Več *Pavel Künl – 1820–1870 – Narodna galerija*, pridobljeno 27. 9. 2021, <https://www.ng-slo.si/si/stalna-zbirka/1820-1870/pavel-kunl?tab=collections&authorId=511>.

18 Ilka Vašte, *Podobe iz mojega življenja* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1964), 12.

19 V pismu, ki ga je Kobilca 1891–1892 napisala sestri iz Pariza, lahko preberemo, zakaj oz. kdaj se je odločila za študij slikarstva, in izvemo iz prve roke več o njenem izobraževanju na Dunaju, selitvi v München, sodelovanju na Salonu in bivanju v Parizu. – NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0054, Pariz, 1891/1892, pismo sestri Mariji Pintar. V

Veliko in pomembno vprašanje pa je bilo, kako priti do znanja, saj ženskam zaradi »neprimernosti«, kar se je prvenstveno nanašalo na študij aktov, vpis na evropske umetnostne akademije vsaj do konca 19. stoletja ni bil dovoljen.²⁰ Za prvo postajo na karierni poti si je izbrala avstro-ogrsko prestolnico Dunaj, kjer je svoje znanje nadgrajevala v galerijah s kopiranjem motivov svojih predhodnikov.²¹ Žal je na Dunaju kmalu spoznala, da njegov značaj ni v celoti kozmopolitski, temveč prežet s stališči filozofov Arthurja Schopenhauerja, Friedricha Nietzscheja in Otta Weiningerja, »češ da so ženske, ki se ukvarjajo z moškim poklicem, ‚histerični dvospolniki‘. In slikanje celo ni bil navaden poklic, ampak umetniški.«²² Poleg besede slikarica je spoznala še neologizme *Malweiber*, *Damenmaler*, *Ölschwestern* ipd.

München: mesto slikarjev

Prestolnico avstro-ogrske monarhije je Ivana Kobilca po dveh letih, leta 1881, brez nostalgije zapustila in se odpravila v mesto velikih mednarodnih razstav – Monakovo,²³ »kamor je takrat drlo vse, kar je vihtelo čopič«²⁴ – leta 1895 je bilo v mestu 1180 slikarjev in kiparjev.²⁵ Kljub temu da je bila likovna umetnost v Nemčiji v 19. stoletju deležna raznoraznih deželnih in državnih podpor, se je njen položaj po končani francosko-pruski vojni (1870–1871) še okreplil. Industrijska revolucija je sprožila razvoj prostega trga, rast dobička, pospešeno urbanizacijo itd. Z raznimi prijemi je politika želela za kulturo in umetnost navdušiti tudi nižje sloje prebivalstva. V Münchnu so bile javno dostopne muzejske zbirke – v 19. stoletju so bile ustanovljene oziroma zgrajene gliptoteka in obe pinakoteki –, podpirali so akademijo in bili naklonjeni tujim umetnikom ter znanstvenikom.²⁶

pismu sestre Fani, ki ga je nasloвила na starejšo sestro Marijo, pa so dostopni podatki o tem, kdaj je šla Ivana študirat na Dunaj, kdaj v München, pri kom je študirala, kdaj, kje, kaj je prvič razstavljala. – NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0076, Ljubljana, 14. 1. 1893, pismo sestre Fani Kobilca sestri Mariji Pintar.

20 Jure Mikuž, »Ivana Kobilca v kontekstu evropskega umetnostnega dogajanja in slovenskih zapisov o njej«, v: *Ivana Kobilca (1861–1926)*. »Slikarja je vendar nekaj lepega...« (Ljubljana, Narodna galerija, 2018), 57.

V Nemčiji ženske na likovnih akademijah niso smele študirati vse do leta 1914. – Tanja Mastnak, »Ivana Kobilca in možnost likovnega izobraževanja za ženske v 19. stoletju«, *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 32, št. 215–216 (2004): 105. Gl. tudi Tavčar, *Vzporedni svetovi*, 13.

21 Več v *Ivana Kobilca (1861–1926)*: »Slikarja je vendar nekaj lepega...«. *Vodnik po razstavi* (Ljubljana: Narodna galerija, 2018), 5.

22 Mikuž, »Ivana Kobilca«, 56.

23 Slovensko poimenovanje bavarske prestolnice, ki je po večini že pozabljeno. – Boris Upelj, *Pozabljena slovenska imena tujih mest | Dnevnik*, 23. 10. 2018, pridobljeno 6. 9. 2021, dnevnik.si/1042844436.

O Münchnu kot svetovnem likovnem središču Žerovc, *Rihard Jakopič*, 24 [isl.]: »Tako kakor mnogi drugi slovenski umetniki v drugi polovici 19. stoletja je Jakopič za prvi kraj svojega izobraževanja izbral Dunaj, a je bila tudi zanj avstro-ogrska prestolnica le prehodna postaja, ki mu je pomagala, da se je laže usmeril. Nato se je odločil za München, ki je bil v začetku devetdesetih let najbrž optimalna izbira (poleg visoke ravni študija tudi relativna bližina Ljubljane, znanje jezika itn.)«. Gl. tudi Beti Žerovc, *Slovenski impresionisti* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2013), 12.

24 Stanko Vurnik, »Ivana Kobilca. Spomini«, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, št. 3-4 (1923): 102.

25 Mikuž, »Ivana Kobilca«, 80.

26 *Ibid.*, 79, 80. Žerovc, *Rihard Jakopič*, 28.

V Münchnu se je po opravljenem izpitu Kobilca vpisala na šolo za umetno obrt,²⁷ v letih 1882–1889 pa je usposabljanje nadaljevala v damski zasebni slikarski šoli realista Aloisa Erdtelta²⁸ in se razvila v mojstrico figuralnega slikarstva.²⁹ Verjetno je k temu doprineslo tudi obiskovanje večernih tečajev kiparja Christoph Rotha,³⁰ kjer je risala akte, ki so takrat pomenili »grozljivo meščanom, saj so v umetnost prodrle ,osebe z ulice‘.«.³¹ V veliko pomoč pri delu so ji bile fotografije, s katerimi si je pomagala tudi pri slikanju drugih motivov, predvsem portretov.³² Če se je na Dunaju veliko družila in znanje delila s slovenskimi stanovskimi kolegi, med drugim z Ljublančanom, prijateljem Ferdom Veselom,³³ se je v Münchnu spoprijateljila s slikarkama Roso Pfäffinger³⁴ in Mario Slavono,³⁵ s katerima si je del življenja in umetniških izkušenj delila tudi kasneje v Parizu.

München je bil pomembna točka na karierni poti Ivane Kobilce, saj je bila leta 1888 tam njena prva razstava. V Künstlerhaus je na ogled postavila *Holandsko dekle* (1886), *Citrarico* (okoli 1887) in dva portreta. Rezultate svojega dela je želela predstaviti tudi prebivalcem rojstnega mesta, zato je decembra 1889 organizirala razstavo na realki na Vegovi ulici, ki je bila hkrati tudi prva samostojna razstava v Ljubljani nasploh. Kot že omenjeno, Ljubljana je bila v tistem času »umetnostno mrtvo mesto / ... / Vsa slikarska stojala iz Ljubljane smo takrat zvezli skupaj na realko, da smo tistih 31 slik postavili nanje.«³⁶

Ob pripravi razstave, ki je potekala med 15. in 22. decembrom 1889, so bila pričakovanja javnosti visoka,³⁷ a je Kobilca požela kar nekaj zgovornih pohval z ugotovitvijo, da »česar doslej niso zmogli moški naši slikarji, to je proizvedla nežna roka mlade

27 Breda Ilich Klančnik, *Ivana Kobilca. Življenje in delo* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999), 7.

28 Alois Erdtelt (1851, Wierzbnik – 1911, München), slikar in učitelj Dietzove šole. – *Alois Erdtelt* | *Artnet*, pridobljeno 24. 9. 2021, <http://www.artnet.com/artists/alois-erdtelt/>.

29 Več v *Ivana Kobilca (1861–1926)*, 9. Seta Knop, »Ivana Kobilca (1861–1926). Najslavnejša slovenska slikarka,« *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*, ur. Alenka Šelih et al. (Ljubljana: Založba Tuma in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2007), 75–78.

30 Christoph Roth (1840, Nürnberg – 1907, München). – *Sammlerstempel / Signatur Christoph Roth (1840–1907)*, pridobljeno 28. 9. 2021, <http://www.kunst-und-kultur.de/index.php?Action=showCollector&clId=2969>.

31 *Ivana Kobilca (1861–1926)*, 31. Več o aktu kot žanru in odzivih nanj gl. *ibid.*, 15. O aktu kot umetniški kategoriji in odločilni stopnji izobraževanja Linda Noehlin, »Zakaj ni bilo velikih umetnic,« *Likovne besede*, št. 69–70 (2004): 2–15.

32 O fotografijah Ivane Kobilce kot vizualnih pobudah za oblikovanje s čopičem Mirko Kambič, »Dinamični prepleti fotografije in slikarstva v obdobju od 1890 do 1920,« v: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920* (Ljubljana: Narodna galerija, 2008), 171–76, poglavje Slovenski slikarji kot fotografi.

Kobilca je po fotografiji slikala tudi portret škofa Josipa Juraja Strossmayerja (1815, Osijek – 1905, Dakovo, hrvaški škof, mecen in politik). – NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, Djakovo, 24. 6. 1898, IK_0133, pismo dr. A. Voršaka Ivani Kobilci.

33 Ferdo Vesel (1861, Ljubljana – 1946, Ljubljana), slikar. Več *Vesel, Ferdo (1861–1946) – Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi777795/>.

34 Rosa Pfäffinger (1886–1949), avstrijska slikarka. Gl. *Rosa Pfäffinger – Wikipedia*, pridobljeno 28. 9. 2021, https://de.wikipedia.org/wiki/Rosa_Pf%C3%A4ffinger.

35 Marie Dorette Caroline Schorer (1865–1931), nemška slikarka. Več *Maria Slavona – Wikipedia*, pridobljeno 28. 9. 2021, https://en.wikipedia.org/wiki/Maria_Slavona.

36 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0581, Dr. St. Mikuž, »Slovenska slikarica Ivana Kobilca,« *Naša žena*, 1947, 23.

37 »Gemälde-Ausstellung,« *Laibacher Zeitung*, št. 293, 20. 12. 1889, 2561.

slikarice ter nam pokazala, koliko premore talent, združen z vstrajno marnostjo.«³⁸ *Slovenski narod* je dva dni po odprtju razstave komentiral: »Razstava je bila danes in včeraj dobro obiskovana. Včeraj došlo je kacic 150 oseb. [razstavo si je vsega skupaj ogledalo 695 oseb³⁹] Naj nihče ne zamudi ogledati si to razstavo, krasne umotvore ženske roke, umetnice Ljubljancanke!«⁴⁰ Da je Kobilca, kljub temu da na razstavi ni bila prodana nobena slika, »res prava umetnica«, je potrdil tudi nabožni pisatelj in urednik Luka Jeran.⁴¹ Ni pa mogel spregledati, povsem v duhu časa, da so portreti odkrivali preveč golih rok. Pri tem je imel v mislih predvsem *Portret sestre Fani* (1889): »Slikarji morajo vseskozi na to gledati, da so moralisti za občinstvo, ne pa vabljevci v zapeljive zanjke, s čimur storijo veliko hudega, včasih celo v slikah za cerkve, še posebno pa v podobah in slikah po sobah in salonih. Poštena slikarica Ivana se bode gotovo ogibala tacih reči v svoji umetnosti.«⁴²

Čeprav je na ljubljanski razstavi največ pozornosti požela slikarki zelo ljuba *Kofetarica* (1888), ki jo umeščamo v vrh njenega münchenskega obdobja, prežetega s temnim, s patino prekritim realizmom in žanrsko vsebino, je gibanje münchenskih modernistov Kobilco opogumilo, da je slikarsko stojalo postavila v naravo. Svoji prvi pleneristični deli – *Iz malega sveta* in *Pri vodnjaku* – je naslikala v Ilirski Bistrici (verjetno poleti 1889).⁴³

Kljub temu da so t. i. Atene ob Izari oziroma severne Atene veljale za umetnosti naklonjeno mesto, je sčasoma mnogim našim umetnikom konec 19. stoletja postalo jasno, »da so razmere v Münchnu vedno manj ugodne za uresničitev velike in po možnosti hitre umetniške kariere. Njihovi poskusi, da bi se tam uveljavili, so namreč ostali neuspešni; razni dogodki in morda razmislek o lastnih zmožnostih, ostrejših merilih velikega centra, pomanjkanje osebnih zvez in vednost, da bo tujina najprej poskrbela za lastne otroke, so jih usmerjali nazaj na Kranjsko.«⁴⁴ Tudi Kobilci München ni bil več tako zanimiv in privlačen kot prva leta, vendar o vrnitvi v Ljubljano ni razmišljala. Sestri je v pismu zaupala: »Meni gre po starem, slikam pridno, da zagotovim (če mogoče) meseca feb. podobo in potem hajd v Pariz, francosko se pridno učim, da me ne bodejo prodali ... «⁴⁵ Vurniku pa je leta kasneje v pogovoru priznala: »Vedno bolj me je vlekle v Pariz, v srce življenja in umetnosti«,⁴⁶ kjer so bile umetnice bolje organizirane kot v Nemčiji, obstajala so ženska združenja, organizirali so ženske razstave ipd.⁴⁷

38 Vatroslav Holz, »Ivana Kobilca in nje slike«, *Ljubljanski zvon* 10, št. 1 (1890), 54–57.

Kmalu po razstavi v Ljubljani je leta 1890 Ivana Kobilca (kot prva izmed slovenskih umetnikov) pripravila še samostojno razstavo v Zagrebu, kjer je ljubitelje umetnosti razveselila z 29 slikami. – Mdr. gl. Tavčar, *Videla sem svet*, 33.

39 Trdina, »Ivana Kobilca«, 97.

40 »Domače stvari. „Domača slikarica gospodična Ivana Kobilca,« *Slovenski narod*, št. 290, 16. 12. 1889, 3.

41 Luka Jeran (1818, Javorje –1896, Ljubljana), kanonik, pesnik, pisatelj in urednik. – *Jeran, Luka (1818–1896) – Slovenska biografija*, pridobljeno 27. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi255872/>.

42 Luka Jeran, »Razstava slik,« *Zgodnja Danica*, št. 51, 20. 12. 1889, 316.

43 Ilich Klančnik, *Ivana Kobilca*, 30.

44 Žerovc, *Rihard Jakopič*, 29.

45 NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0034, München, 1890 [?], pismo sestri Mariji Pintar.

46 Vurnik, »Ivana Kobilca«, 105.

47 Mikuž, »Ivana Kobilca«, 58.

Pariz: umetniški eldorado⁴⁸

V Parizu je leta 1891, ko ga je Kobilca obiskala prvič, živel in ustvarjalo 7232 umetnikov, med temi je bilo 5943 domačinov in 1289 tujcev, ki so nizali novost za novostjo, svetovne razstave so bile samoumevna stalnica, v duhu svobodnega kapitalističnega sistema ponudbe in povpraševanja so se uveljavljale prodajne galerije. V času francoske Tretje republike (1870–1940) je bila oblast namreč zelo naklonjena kulturi in umetnosti, politiki in ideologi so bili namreč prepričani, da spodbudno vplivata na vzgojo okusa in razuma ljudi, »da bodo cenili lepoto in duha miru, kar bo prispevalo k napredku in cvetenju demokracije«. Država je tako omogočala »slikarske in kiparske krasitve javnih prostorov in likovne tečaje za mlade in stare«. ⁴⁹

Kobilca je iz Münchna v Pariz odpotovala 15. marca 1891 zvečer (in je tam ostala do junija), ⁵⁰ ko sta bili njeni slike *Poletje* (1889–90), ⁵¹ ki jo je naslikala v Podbrezjah in v začetku 1891 prvič razstavila v Glaspalastu v Münchnu, in *Likarice* (1891) sprejeti na Salon de la Société nationale des Beaux-Arts na Champ de Marsu, ⁵² velik umetniško-družabni dogodek, ki ga je vsako leto obiskalo okoli 300.000 ljudi. ⁵³

Le mislimo si torej lahko, kakšno je bilo njeno veselje, ko ji je predsednik Salonovega razsodišča, Puvis de Chavannes, ⁵⁴ sporočil, da jo je odbor Société 7. julija 1891 imenoval za svojo pridruženo članico, *associée*, kar je pomenilo »odlikovanje, enako premiji starega salona, ki je podeljeval še kolajne«. ⁵⁵ Ob tej priložnosti so se o njej razpisali vsi pomembnejši listi: *Le Siècle*, *Le Temps*, *Le Radical*, *Journal de Débats*, *La France*, *Le Journal des arts*, *Journal Illustré*, *La Revue des beaux-arts* idr. ⁵⁶ Kot nova pridružena članica je imela leta 1892 na Salonu možnost razstaviti dve svoji platni, izbrala je olji *V lopi* in *Parižanka/Dekle v naslonjaču*. Slednjo je leta 1895 na razstavi v Budimpešti za budimpeštansko galerijo odkupil cesar Franc Jožef I.

48 »Domače stvari. Naša domača umetnica gospodična Kobilčeva,« *Slovenski narod*, št. 49, 18. 3. 1891, 3.

49 Ibid., 117, 118.

50 NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0038, Ljubljana, 3. 3. 1891, pismo sestre Fani Kobilca. Dobre želje ob njenem odhodu najdemo v dnevnem časopisju, npr. »Domače stvari. Naša domača umetnica gospodična Kobilčeva,« *Slovenski narod*, št. 49, 18. 3. 1891, 3. Gl. tudi Sandra Bratuša in Nataša Ciber, »Veličastno neprilagojena umetnica. Življenjepis Ivane Kobilca (1861–1926),« v: *Ivana Kobilca (1861–1926)*. »Slikarja je vendar nekaj lepega...« (Ljubljana: Narodna galerija, 2018), 19.

51 To sliko je pogledal slikar Fritz von Uhde (1848, Wolkenburg – 1911, München), o katerem je Kobilca napisala, da je »sedaj prvi slikar na Nemškem.« Dodala je: »podoba se mu je dopadla / ... / potem mi je še par dobrih svetov dal.« – NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0033, München, 1889 oz. 1890, pismo domačim. Tavčar, *Videla sem svet*, 29, zapiše, da ji je prav Uhde svetoval, naj *Poletje* pošlje na pariški Salon. O nemškem slikarju *Fritz von Uhde – Bilder und Gemälde*, pridobljeno 27. 9. 2021, <https://www.oel-bild.de/Kuenstler/Bilder/Gemaelde/Fritz-von-Uhde.htm>.

52 *Ivana Kobilca (1861–1926)*, 35. Gl. tudi »Domače stvari,« *Slovenski narod*, št. 96, 29. 4. 1891, 3.

Podatki iz kataloga pričajo, da je na Salonu sodelovalo 307 slikarjev z 951 deli in 38 kiparjev s 420 deli. – Bratuša in Ciber, »Veličastno neprilagojena,« 19. Gl. tudi Tavčar, *Videla sem svet*, 29, 35.

53 Več Mikuš, »Ivana Kobilca,« 120.

54 Pierre Puvis de Chavannes (1824, Lyon –1898, Pariz), slikar, soustanovitelj in predsednik Société nationale des Beaux-Arts. Več *Pierre Puvis de Chavannes*, pridobljeno 27. 9. 2021, <https://biographyyourdictionary.com/pierre-puvis-de-chavannes>.

55 Vurnik, »Ivana Kobilca,« 106.

56 Trdina, »Ivana Kobilca,« 100.

Kljub temu da v Zolajevi *Umetnini* preberemo: »Preklicani Pariz, koliko prstov in kolen si mora človek oguliti, če hoče kam prilesti!«,⁵⁷ je Ivana Kobilca po vrnitvi v Pariz, ko je začela obiskovati zasebno šolo Henrija Gervexa⁵⁸ in si uredila atelje pri prijateljici Rosi Pfäffinger, saj ji ni uspelo dobiti drugega pripravnega prostora,⁵⁹ sestri konec leta 1891 napisala: »Veš jaz tu za trdno upam, da bom imela uspeh.«⁶⁰ V začetku poletja leta 1892 se je pridružila Rosi Pfäffinger in Marii Slavona v Barbizonu, kraju ob fontainebleaujskem gozdu, priljubljenem med pleneristi, kjer je naslikala znamenito sliko *Otroci v travi*.⁶¹

Ko se je po oddihu v začetku leta 1893 vrnila v Pariz,⁶² si je atelje ponovno poiskala ob »zahodnem vznožju Montmartra, torej tam, kjer so se naseljevali francoski in tuji ustvarjalci in se je zbirala bohémska avantgarda z različnih področij«. ⁶³ Tega leta in nato leta 1895 je žirija Kobilco, ko je s svojimi slikami ponovno kandidirala, zavrnila, leta 1897 pa je na Salonu razstavljala še zadnjič. V zrelih letih je svoje misli in spomine na glavno in največje mesto Francije sklenila z besedami:⁶⁴ »V Parizu je bilo življenje prelepo. Obenem s širšim obzorjem sem si pridobila tam tudi precejšnjo samostojnost, tako v slikanju kakor v mišljenju.«⁶⁵

Sarajevo: mesto izzivov

Spomladi leta 1894 se je Kobilca na poti iz Pariza za nekaj mesecev ustavila v Firencah, »kjer pa nisem čisto nič naslikala. Samo gledala sem okrog sebe. Kdo bi v Firenci slikal!«⁶⁶ O vrnitvi domov je povedala: »V Ljubljani, kamor sem se / ... / vrnila, se mi je zdelo po Firenci skoraj pusto. Sploh se v Ljubljani kdovekakaj nisem mogla dolgo videti, čeprav nimam nobenih predsodkov o svojem rojstnem mestu.«⁶⁷

57 Emile Zola, *Umetnina* (Ljubljana: Beletrina, 2017), 65.

58 Henri Gervex (1852, Pariz – 1929, Pariz), slikar. Več *Henri Gervex – Wikipedia*, pridobljeno 28. 9. 2021, https://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Gervex.

59 NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0049, Pariz, 27. 12. 1891, pismo sestri Mariji Pintar.

60 Ibid.

61 Bratuša in Ciber, »Veličastno neprilagojena«, 22. O plenerizmu in vplivih pariške šole na Kobilco Čopič, »Ivana Kobilca«, 31–46. O slikanju v naravi tudi Ljerka Menaše in Luc Menaše, »Slikarkino delo v njenem času in okolju danes«, v: *Ivana Kobilca: 1861–1926* (Ljubljana: Narodna galerija, 1979), 74–79.

62 Bratuša in Ciber, »Veličastno neprilagojena«, 23. O pariškem umetnostnem miljeju gl. Mikuž »Ivana Kobilca«, 78.

63 Ibid., 118.

64 Rosa Pfäffinger, *Pariški bohemi* (Ljubljana: Narodna galerija, 2014), 47.

65 Vurnik, »Ivana Kobilca«, 108.

66 Ibid., 109. O njeni želji potovati v Italijo in tam študirati stare mojstre gl. NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0054, Pariz, 1891/1892, pismo sestri Mariji Pintar.

67 Vurnik, »Ivana Kobilca«, 109.

Kljub spremembam, ki jih je bila Ljubljana z okoli 30.000 prebivalci⁶⁸ deležna po potresu leta 1895⁶⁹ oziroma v času županovanja Ivana Hribarja⁷⁰ (1896–1910), ko se je na podlagi uspešne stavbne, regulacijske, zdravstveno-higienske politike začela spreminjati v urbano središče Kranjske:⁷¹ »Čislana gospodična! 'Kaj je novega v Ljubljani?' - ste me vprašali v zadnjem pismu. Hm, 'novega' bi bilo marsikaj. Mesto se prenavlja takorekoč od tedna do tedna. Nove hiše rasto iz tal; po izložnih oknih vidite tu pa tam tudi kaj novega,«⁷² se je Kobilca maja 1897 preselila v Sarajevo. To je po berlinskem kongresu leta 1878 oziroma avstro-ogrski zasedbi Bosne in Hercegovine postalo rastoče administrativno in ekonomsko središče, v duhu razvoja in modernizacije pa je privabilo mnoge umetnike, tudi njo, ki se je podala novim izzivom in naročilom nasproti.⁷³ S pomočjo Konstantina Hörmanna⁷⁴ je v brezplačno uporabo dobila atelje v prostorih Deželnega muzeja,⁷⁵ ki je bil ustanovljen leta 1888 in je veljal za »intelektualno in kulturno središče Sarajeva ter Bosne in Hercegovine nasploh,«⁷⁶ in se nemudoma vključila v sarajevsko umetnostno prizorišče. Tesne stike je navezala predvsem z Ewaldom Arndtom - Tscheplinom,⁷⁷ Walterjem Leom Arndtom⁷⁸ in Maximilianom Liebenweinom,⁷⁹ ki so skupaj tvorili Sarajevski slikarski klub. Eno pomembnejših del

- 68 Lojze Pipp, »Razvoj števila prebivalstva Ljubljane in bivše vojvodine Kranjske,« *Kronika slovenskih mest* 2, št. 1 (1935): 70. Andrej Studen, »Urbanizacija prostora,« v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2006), 104–07, na strani 104 navaja, da je v Ljubljani leta 1880 živel 26.284 in leta 1910 41.727 oseb. Konec 19. stoletja je bilo v Ljubljani 1373 hiš, od teh šest štiri-, 77 tri-, 264 dvo-, 437 enonadstropnih ter 589 pritličnih. – Stanek, »Potres v Ljubljani,« 30.
- 69 O potresu (14. 4. 1895) in obnovi po njem Neja Blaj Hribar, »Obnova Ljubljane po potresu,« *Klio: glasilo Društva študentov zgodovine SLO-ISH* (2008): 18–25. Gl. mdr. tudi Stanek, »Potres v Ljubljani,«.
- Aprila 1895 je bila Ivana Kobilca v Ljubljani, nekaj dni po potresu je svaku, soprogu sestre Marije, v pismu napisala: »Moji živci so še vedno prav čudni / ... / Včeraj [28. 4. 1895] smo bili na Rožniku, popoldne se je ob 4 uri zelo potreslo. / ... / Pri nas je še vedno strašno razdejanje.« – NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0107, Ljubljana, 29. 4. 1895, pismo svaku Luki Pintarju.
- 70 Ivan Hribar (1851, Trzin – 1941, Ljubljana), politik in župan. Več *Hribar, Ivan (1851–1941) – Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi240171/>.
- 71 Ogrin, »Ljubljana pred in po potresu,« 133. Barbara Jaki, »Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920,« v: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920* (Ljubljana: Narodna galerija, 2008), 13–16. Andrej Studen, »Modernizacija načina življenja,« v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2006), 104–22.
- 72 Aškerc, »Pismo iz Ljubljane,« 721.
- 73 *Ivana Kobilca (1861–1926)*, 47.
- 74 Konstantin Hörmann (1850, Bjelovar – 1921, Dunaj), kulturni delavec, visoki uradnik v avstro-ogrski vladi, ravnatelj Deželnega muzeja v Sarajevu. Leta 1895 je ustanovil časopis *Nada*, katerega namen je bila krepitev bošnjaške zavesti. – Hörmann, *Konstantin von* [Österreichisches Biographisches Lexikon], pridobljeno 24. 9. 2021, https://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_H/Hoermann_Konstantin_1850_1921.xml.
- 75 Konec pomladi oz. v začetku poletja 1905 je morala Kobilca atelje izprazniti, ker so za muzej potrebovali več prostora. – NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0217, Sarajevo, 14. 5. 1905, pismo sestri Mariji Pintar.
- 76 O Kobilci v Sarajevu Mateja Maučec, »Ivana Kobilca v Sarajevu (1897–1905),« v: *Ivana Kobilca (1861–1926)*. »Slikarija je vendar nekaj lepega...« (Ljubljana: Narodna galerija, 2018), 171.
- 77 Ewald Arndt - Tscheplin (1865, Merseburg – 1922). Več *Arndt Ewald Čepelin* | *UGBiH.ba*, pridobljeno 28. 9. 2021, <https://ugbih.ba/2021/07/01/arndt-ewald-ceplin/>.
- 78 Walter Leo Arndt (1857, Ellenburg – 1945, Berlin). Več *About Leo Arndt: German illustrator, etcher and printmaker (1857–1945)* | *Biography, Facts, Career, Wiki, Life*, pridobljeno 28. 9. 2021, <https://peoplepill.com/people/leo-arndt/>.
- 79 Maximilian Liebenwein (1869–1926). Več *Maximilian Liebenwein* – *Wikipedia*, pridobljeno 28. 9. 2021, https://en.wikipedia.org/wiki/Maximilian_Liebenwein.

kluba je *Bildermappe des Sarajevoer Maler-Clubs. Skizzen aus Bosnien und Herzegovina*. Za zvezek, ki je izšel leta 1901 v sklopu enciklopedične zbirke *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, je Ivana Kobilca prispevala štiri ilustracije in bila za svoje delo 10. februarja 1902 odlikovana. Ko je bivala v Sarajevu, je pogosto objavljala v reviji *Nada*, ki je izhajala med leti 1894–1903.⁸⁰

V Sarajevu je imela Kobilca sprva precej dela. Po naročilu nadškofa Josipa Stadlerja⁸¹ je v jezuitski cerkvi sv. Cirila in Metoda naslikala večji kompoziciji, *Čaščenje Marije in Zedinjenje Cerkva*, kupolo pa je poslikala s kopijo Michelangelovega *Stvarjenja sveta*. Kasneje, leta 1905, je svoj opus fresk zaokrožila z upodobitvijo *Kristus na Oljski gori* v protestantski evangeličanski cerkvi.⁸² Ivani Kobilci, ki je štela že več kot 40 let, se je zdelo tako delo »grozovito / ... /, silno utrudljivo [je] po lestvah plezati, drugi krat ne prevzamem nič več taka dela.«⁸³

V Sarajevu portreta ni zanemarila,⁸⁴ med drugim je za prostore ljubljanske mestne hiše portretirala škofa Josipa Juraja Strossmayerja. *Soča* je v prispevku »Strossmayerjeva slika za novo dvorano ljubljanskega Mestnega doma« delo »proslavljene naše rojakinje gospodične Ivane Kobilce« zelo pohvalila.⁸⁵ Po prejemu portreta je Kobilci pisal tudi ljubljanski župan Hribar, ji najiskreneje čestital ter dodal: »Portret bode pravi okrask nove dvorane v ‚Mestnem domu‘.«⁸⁶

Kljub uspehom je leta 1900 Ivana Kobilca sestri Mariji, marljivi sodelavki pri prodaji tistih slik, ki jih je slikarka pošiljala domov,⁸⁷ zaupala: »Morda bode vendar za tako slabim dobro prišlo, da bi tudi doma kaj prodali, upati moramo vedno. In ker upam, da bodejo na nemškem naše stvari dopadle in se / ... / po nizkej ceni lahko prodale, sem tja vse poslala.«⁸⁸ V želji, da ne bi živela v pomanjkanju, je Kobilca slikanje tudi poučevala, kar pa ji ni prineslo večjega zaslužka: »Jaz sedaj nimam nobene učenke, ker so vse proč, morda drugi mesec katera pride.«⁸⁹ Vendar se njeni upi niso uresničili: »Z učenkami bode menda / ... / letos slaba, sedaj so že tri neveste.«⁹⁰

Kobilca pa se je kljub finančni stiski, ki je krojila njen vsakdan, v sarajevsko okolje relativno dobro vklopila: »Jaz pa v predpust ne grem nikamor, prvič nimam denarja,

80 Bratuša in Ciber, »Veličastno neprilagojena,« 25, 30.

81 Josip Stadler (1841, Slavovski Brod – 1918, Sarajevo), duhovnik. Več *Josip Stadler – Wikipedija*, pridobljeno 28. 9. 2021, https://hr.wikipedia.org/wiki/Josip_Stadler.

82 Ilich Klančnik, *Ivana Kobilca*, 10.

83 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0217, Sarajevo, 14. 5. 1905, pismo sestri Mariji Pintar.

84 O njenih portretih veliko pove kritika iz začetka leta 1896: »Gospodična Ivana Kobilca razstavila je v izložbi knjigotržca g. M. Fischerja v ‚Tonhalle‘ pastelni portret mladega dekleta. Delo je mojstersko, vsaka poteza priča, da je gdčna. Kobilca študirala slikarsko umetnost tam, kjer je nje središča, v Parizu, kjer je bivala, kakor znano dlje časa. Francoska kritika se je o njej čestokrat izrekla jako laskavo / ... / Čestitajoč vrli umetnici na tem njenem zadnjem, v vsakem primeru dovršenem delu, radi priznavamo, da zavzema gdč. Kobilca mej našimi portretisti prvo mesto.« – »Dnevne vesti,« *Slovenski narod*, št. 24, 30. 1. 1896, 3.

85 »Razgled po slovanskem svetu. Strossmayerjeva slika za novo dvorano ljubljanskega Mestnega doma,« *Soča*, 21. 7. 1899, 3. Gl. tudi Bratuša in Ciber, »Veličastno neprilagojena,« 26.

86 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0144, Ljubljana, 6. 7. 1899, pismo Ivana Hribarja Ivani Kobilci.

87 Denar od prodanih slik je Marija Pintar vestno nalagala na hranilno knjižico Ivane Kobilce. – NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0150, Sarajevo, 14. 1. 1900, pismo sestri Mariji Pintar.

88 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0149, Sarajevo, 8. 1. 1900, pismo sestri Mariji Pintar.

89 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0162, Sarajevo, 28. 6. 1900, pismo sestri Mariji Pintar.

90 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0188, Sarajevo, 16. 10. 1903, pismo domačim.

drugič pa tudi take obleke ne, in tako je najbolje, da človek v svojih štirih stenah čepi / ... / Na večerje sem večkrat povabljena, kar je prav dobro, vsaj človek kaj finega za jesti dobi.«⁹¹ Ljudje so jo lepo sprejeli, o čemer priča tudi naslednji izsek: »Sicer se inteligenca tu za me jako zanima, včeraj sem bila v koncertu z gospo / ... / Passini, in tako so bile okoli nas same exelenze, žalibog da ti ljudje nimajo skoraj nikdar odveč denarja, sploh družina Passini mi skuša na roko iti, kar je res lepo od teh ljudi, morda se počasi le kaj zverta, zato pa sem tukaj, če ne bi pa bila že davno doma, a v Ljub. sem res od vsega odstrižena ...«⁹² Da je bilo »najlepše / ... / v Sarajevu, kjer smo bili skupaj imenitna, skladna družba«, je v pogovoru nedolgo pred smrtjo zaupala tudi Ivanka Klemenčič.⁹³

Ko je župan Hribar za sejno dvorano v mestni hiši leta 1898 pri Kobilci naročil alegorijo Ljubljani, ki po smrti slikarjev Janeza Wolfa⁹⁴ in bratov Šubic⁹⁵ ni ponujala večjega izbora slikarjev, je bila mlajša generacija, Rihard Jakopič, Ivan Grohar, Matija Jama, Matej Sternen, še v tujini na šolanju.⁹⁶ Hribar, ki je stremel k moderni Ljubljani, mestu, ki bi se mu vse slovenske dežele klanjale kot slovenskemu narodnemu in kulturnemu središču, je to nameraval storiti tudi s spodbujanjem (narodno budilne) umetnosti. Njegovi nameni so se jasno izrisali v smernicah, ki jih je podal slikarki ob naročilu podobe. V pismu ji je sporočil, da je Strossmayer poslal denar za »alegorično sliko« za ljubljanski magistrat, ki naj predstavlja, »kako svi Slovenci porazdeljeni na različita upravna tjela, tježe k beloj Ljubljani, pa kako polag Slovenca iz Kranjske braća mu iz Štajerske, Koruške i Primorske priznavaju u njoj svoje narodno središte i kulturno ognjište, oddakle im pomoć i spas«, in jo prosil, naj mu potrdi naročilo.⁹⁷ Kobilca je tako Ljubljano upodobila kot lepo dekle na prestolu, ob boku katerega sta ljubljanski in kranjski grb, njena krona pa predstavlja mestno obzidje. Predstavniki Kranjske Ljubljani nosijo darila, dva dečka nosita grb Koroške in grb Štajerske, v ozadju prinašajo grbe Goriške, Gradiščanske in Istre.⁹⁸ Kot zanimivost bi dodala, da je Kobilci pri ustvarjanju te velike podobe po svojih zmožnostih pomagal nečak Ivan, kar je razvidno iz njene zahvale: »Za grbe sem hvaležna in mi to za ljubljanski grb zadostuje. Ivan je to res lepo prerisal.«⁹⁹

Slika je Kobilca končala v začetku leta 1903. Sestri Mariji Pintar je sporočila, da se to »grozno delo«¹⁰⁰ njenim sarajevskim kolegom »silno dopade«, skrbelo jo je, kako bo sliko

91 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0190, Sarajevo, 27. 1. 1904, pismo sestri Mariji Pintar.

92 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0149, Sarajevo, 8. 1. 1900, pismo sestri Mariji Pintar.

93 Ivanka Klemenčičeva, »Ivana Kobilca«, *Ženski svet* 2, št. 8 (avgust 1924), 171.

94 Janez Wolf (1825, Leskovec pri Krškem – 1884, Ljubljana), slikar. Več *Wolf, Janez (1825–1884) – Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi845581/>.

95 Janez (1850, Poljane nad Škofjo Loko – 1889, Kaiserslautern) (Šubic, Janez ml. (1850–1889) – *Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi673619/>) in Jurij (1855, Poljane nad Škofjo Loko – 1890, Leipzig) (Šubic, Jurij (1855–1890) – *Slovenska biografija*, pridobljeno 28. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi674165/>).

96 Andrej Smrekar, »Moderna in problem izvedbene kompetence«, v: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920* (Ljubljana: Narodna galerija 2008), 86.

97 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0138, Ljubljana, 1. 5. 1899, pismo Ivana Hribarja Ivani Kobilci.

98 *Ivana Kobilca: potovanja*, 32 in 33.

99 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0150, Sarajevo, 14. 1. 1900, pismo sestri Mariji Pintar.

100 Mišljeno kot težavno, zahtevno delo.

sprejela Ljubljana.¹⁰¹ 18. februarja ji je župan sporočil, da je v Ljubljano prispela 13. februarja »popolnoma nepokvarjena«. ¹⁰² Na javni seji občinskega sveta, ki je potekala 17. februarja 1903, je Hribar zbranim naznanil, da je Ivana Kobilca »sliko mojstrsko izgotovila«. Občinski svet je podal soglasje, da slikarki poleg dogovorjenega zneska 2000 kron, ki jih je Ljubljani za sliko izročil Strossmayer, podeli še nagrado v višini 500 kron.¹⁰³ Kobilca je na magistrat nemudoma naslovila pismo, v katerem se je zahvalila za priznanje in honorar.¹⁰⁴

Odzivi na sliko so bili dobri tudi v časopisih, v *Slovencu* preberemo: »Kar se tiče tehnične izvršitve, je ta slika odločno vredna vsega priznanja. Med Kobilčinimi slikami, ki smo jih videli doslej, je najboljša. Prostor je razdeljen izborno, skupina živahna, pestre noše so izražene z izredno svežostjo. Umetnici čestitamo h krasnemu delu.«¹⁰⁵ Jakopič se s to in podobnimi kritikami ni strinjal, njeno delo je opisal kot nekakovostno, nanizal je več pomanjkljivosti in napak, meed drugim: »Kompoziciji primanjkuje tiste lahkote v proizvajanju, ki je značilna za alegorijsko podobo, tehnika v slikanju pa je razmučena. To skoraj že ni več alegorijska slika.«¹⁰⁶ To oceno je poskusil omiliti Evgen Lampe,¹⁰⁷ urednik publikacije *Dom in svet*: »Videl sem Vašo lepo sliko Slovenija se klanja Ljubljani. Rad bi prenesel reprodukcijo v ‚Dom in svetu‘. Prosil bi Vas torej, da bi mi blagoslovili poslati fotografijo slike in dovoljenje, da sme priobčiti sliko. Jakopičeva ocena v ‚Ljubljanskem Zvonu‘ je vseskozi krivična. Vaša slika je sploh eno najboljših del, kar so jih zmogli pokazati doslej slovenski umetniki. Modernistom seveda ne ugaja, ker je – preveč umetniška.«¹⁰⁸ Kljub vsemu je Kobilco Jakopičeva slaba kritika prizadela, domnevala je, da modernisti njene umetnosti ne cenijo, začela se je umikati javnim nastopom in domačim razstavam.¹⁰⁹

Berlin: mesto v vzponu

V začetku leta 1905 se je Kobilca odločila, da se vrne v Ljubljano, kamor si je kulturna dinamičnost, ki je bila do preloma stoletja skoraj nepoznana, v začetku 20.

-
- 101 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0171, Sarajevo, 21. 1. 1903, pismo sestri Mariji Pintar. V pismu z dne 26. 1. 1903 sestri daje navodila, naj gre k županu Hribarju in mu pove, da je slika gotova. – NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0172, Sarajevo, 26. 1. 1903, pismo sestri Mariji Pintar. V naslednjem pismu pa sestri sporoča, da je sliko odposlala, zraven pa priložila navodila, »kako naj vse izpakirajo, da nič ne pokvarijo.« – NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0173, Sarajevo, 5. 2. 1903, pismo sestri Mariji Pintar.
- 102 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0176, Ljubljana, 18. 2. 1903, pismo Ivana Hribarja Ivani Kobilci.
- 103 SI ZAL LJU/0488, t. e. 108, a. e. 61, Zapisnik o javni seji občinskega sveta, 17. 2. 1903, 55, 56.
- 104 SI ZAL LJU/0488, t. e. 108, a. e. 61, Zapisnik o javni seji občinskega sveta, 10. 3. 1903, 34a.
- 105 »Književnost in umetnost. Slovenija se klanja Ljubljani,« *Slovenec*, št. 76, 4. 4. 1903, 2. Gl. tudi »Die Malerin Ivana Kobilca, eine geborene Laibacherin,« *Laibacher Zeitung*, št. 250, 31. 10. 1900, 2051.
- 106 Rihard Jakopič, »Slovenija se klanja Ljubljani, alegorijska slika gospodične Ivane Kobilce,« *Ljubljanski zvon* 23, št. 4 (1903), 253. Gl. tudi Žerovc, »Zelo slovenska slika,« 115. Smrekar, »Moderna in problem,« 86, 87. Žerovc, *Rihard Jakopič*, 186, 187.
- 107 Evgen Lampe (1874, Metlika –1918, Ljubljana), duhovnik, politik, pisatelj, urednik. – *Lampe, Evgen (1874–1918) – Slovenska biografija*, pridobljeno 27. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi316326/>.
- 108 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0182, Sarajevo, 12. 5. 1903, pismo Evgena Lampeta Ivani Kobilci. Naj omenim, da do objave reprodukcije ni prišlo. – NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0183, Sarajevo, 17. 5. 1903, pismo Evgena Lampeta Ivani Kobilci.
- 109 *Ivana Kobilca (1861–1926)*, 43.

stoletja vse bolj utirala pot.¹¹⁰ Umetnica je konec januarja sporočila svoji sestri: »To ti lahko pišem, da drugo zimo prav gotovo več v Sarajevu ne bodem / ... / to lahko že povsodi za gotovo poveš, morda se kaj učenk v Ljub. najde, da bi se kaka šola začela. / ... / Tukaj ni za mene več, imam veliko konkurenco.«¹¹¹ Njeno naslednje pismo je odražalo jasnejše načrte: »Kaj misliš kje bi se za mene ena dobra soba dobila, da bi bila dosta svetla. Ko bi jaz dobila dosta učenk, veš bi stvar takole naredila: vzela bi še jedno sobo za učenke, te bi pote lahko delale celi dan in jaz bi jim 2 krat ali 3 krat na teden korigirala, tako da bi bila popolnoma šola, če bi jih bilo le 8 skupaj za stalno, bi se že splačalo.«¹¹² Pri tej zamisli sta jo prehitela Rihard Jakopič in Matej Sternen, ki sta leta 1907 v Ljubljani ustanovila prvo umetniško izobraževalno ustanovo, imenovano Risarska in slikarska šola. Za odprtje šole ju je morda navdušilo poročilo, ki ga je Matija Jama decembra 1905 poslal Jakopiču; zapisal je, da je v časopisu *Wiener Mode* prebral, »da namerava Kobilca v Lj ,osnovati‘ šolo za slikarstvo in moderni atelie za portrete. Ona si bo v Lj še denar napravila.«¹¹³

Ob vrnitvi v Ljubljano je slikarka lahko sklenila, da je produkcija iz časa njenega bivanja in ustvarjanja v Sarajevu bogata in raznolika: njen opus tega obdobja izpoveduje profano in sakralno vsebino, beleži freske, ilustracije za tisk, »svoji paradni skupini portretov in tihožitij pa je dodala še široko paleto žanrskih motivov iz bosanskega življenja.«¹¹⁴ Kratek čas, ki ga je preživela doma, je hodila na »Rosenbüchel« (Rožnik) slikat,¹¹⁵ ustvarjala pa je seveda tudi v ateljeju na Židovski ulici ter poučevala na Višji dekliški šoli, »vendar se ji je pouk risanja z obveznim programom ,večnih zvončkov in čebulic‘ kmalu priskutil.«¹¹⁶ Odločila se je, da odpotuje v Berlin, mesto v industrijskem, modernizacijskem, demografskem vzponu. V začetku januarja 1906 se je oglasila sestri z novicami: »to je velikansko mesto / ... / Za daj sem tu čisto tuja.«¹¹⁷ Stanovala in ustvarjala je na elitni ulici Kurfürstendamm pri premožni družini Schnock. Njen osnovni vir dohodkov je bilo portretiranje družinskih članov in poučevanje domačih otrok.¹¹⁸ Podatkov o tem, da bi v Berlinu razstavljala na (večjih) razstavah, ni,¹¹⁹ rada in pogosto pa se je udeleževala dogodkov, ki so jih organizirali njeni stanovski kolegi: »Razstav je bilo v Berlinu vse polno. Nobene nisem zamudila.«¹²⁰ Dobrodošla je bila tudi na zasebnih sprejemih, kar ji je, finančno podhranjeni, nehoti povzročilo nemalo težav: »V soboto sem bila povabljen na en velik soupé, k znanecem iz Sarajeva, za to je bila pač moja črna svila preskromna. Dame so bile večinoma

110 Tomaž Brejc, *Realizem, impresionizem, postimpresionizem* (Ljubljana: Narodna galerija, 2006), 98.

111 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0209, Sarajevo, 23. 1. 1905, pismo sestri Mariji Pintar.

112 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0210, Sarajevo, 6. 2. 1905, pismo sestri Mariji Pintar.

113 Žerovc, *Rihard Jakopič*, 133.

114 Mauček, »Ivana Kobilca«, 189.

115 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0127, Ljubljana [?], pismo sestri Mariji Pintar.

116 Ilich Klančnik, *Ivana Kobilca*, 11.

117 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0228.2, Berlin, 4. 1. 1906, pismo sestri Mariji Pintar.

118 Gl. npr. NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0274, Berlin, 3. 3. 1908, pismo sestri Mariji Pintar; NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0282, Berlin, 22. 6. 1908, pismo sestri Mariji Pintar.

119 O Kobilci v Berlinu Michel Mohor in Mateja Mauček, »Ivana Kobilca v Berlinu (1906–1914)«, v: *Ivana Kobilca (1861–1926). »Slikarja je vendar nekaj lepega...«* (Ljubljana: Narodna galerija, 2018), 207.

120 Vurnik, »Ivana Kobilca«, 111.

dekoltirane ali vse v čipkah, sploh so tu, kakor povsod v velikih mestih sijajne toilette. En plašč sem si kupila, kajti v moji zimski jopi res tu ne morem okoli hoditi.«¹²¹

V začetku leta 1907 so jo začeli obhajati dvomi, kam naj usmeri svojo prihodnost, sestri je napisala: »Kaj da bodem prav za prav naredila še danes ne vem, morda se res odločim za ostati v Berolinu, raje kot v kakem manjšem mestu, če bi le človek tako truden ne bil.«¹²² Dober teden kasneje pismo, ki priča o njeni negotovosti, ni bilo nič manj pretresljivo: »Ti ne veš, kako je tu, kako se tu bore umetniki, že da je mogoče svoje stvari kje razstaviti, to je strašno / ... / Jaz mislim še drugi mesec tu ostati, ker bi rada še kaj delala, morda tudi malo dalje, ko bi se mogla odločiti tu ostati morda bi bilo dobro, kdo zna, a je zopet druga stvar katera mi pravi, raje ne.«¹²³ Meseca marca pa se je odločila: »Jaz mislim potem konec sept. [1907] Ljub. zapustiti in sem se preseliti, a to ni treba nobenemu praviti.«¹²⁴ Čeprav se je zavedala, »da gre to počasi, a če se mi posreči le par, prav izverstnih stvari razstaviti in pa koga dobiti da bode pisaril, bode pa že počasi, kajti vsi umetniki pravijo, da v Berolinu največ prodajo in dela dobé«,¹²⁵ je leta 1908 napisala: »Žal mi ni, da sem šla v Berlin, v Ljubljani je človek daleč od umetnosti in to je žalostno.«¹²⁶

Berlinska doba Ivane Kobilca do neke mere pomeni nadaljevanje sarajevske, saj je poleg portretov slikala večinoma cvetlična tihožitja, ki so se relativno dobro prodajala.

Ljubljana: središče Slovencev

V Berlinu je živel do začetka oktobra 1914,¹²⁷ potem se je vrnila v Ljubljano. Prvo svetovno vojno, ki je likovno dejavnost ohromila in je hkrati pomenila »časovni mejnik, po katerem se je likovno polje močno razširilo in prestrukturiralo«,¹²⁸ je preživela v hiši na Francovem (Cankarjevem) nabrežju, kjer je stanovala tudi njena sestra Marija Pintar.¹²⁹ Leta 1921 je v tujino potovala še zadnjič, v Berlinu se je poslovila od prijateljev in pospravila svoje stvari. To je razvidno iz njenega potnega lista, v katerega je 13. maja 1921 ljubljanski mestni magistrat zapisal: »Gospodična Ivana Kobilca mora potovati v Berlin po svoje pohištvo in druge efekte, zlasti slike lastne produkcije, zaradi preselitve v Ljubljano«,¹³⁰ ki je takrat že bila upravno, politično in izobraževalno središče Slovencev.¹³¹

121 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0253, Berlin, 18. 1. 1907, pismo sestri Mariji Pintar.

122 Ibid.

123 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0254, Berlin, 27. 1. 1907, pismo sestri Mariji Pintar.

124 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0256, Berlin, 18. 3. 1907, pismo sestri Mariji Pintar.

125 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0265, Berlin, 9. 11. 1907, pismo sestri Mariji Pintar.

126 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0553, Zapis (za) 7. 1. 1908.

127 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0438.1, Berlin, 3. 10. 1914, dopisnica sestri Mariji Pintar.

128 Žerovc, Rihard Jakopič, 291.

129 SI AS 1369, t. e. 1, napoved o najeminskem dohodku za davčni leti 1914 in 1915; napoved najeminskega donosa za davčni leti 1927 in 1928 [podpisano avgusta 1926].

130 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0474/1921-05-13.007.

131 Gl. mdr. Peter Vodopivec, »Slovenska umetnost,« v: *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer et al. (Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšo zgodovino, 2006), 68–71.

Po obisku Ivane Kobilce na njenem ljubljanskem domu je Ivanka Klemenčič v dvajsetih letih 20. stoletja zapisala: »Sprejme me šibka gospa, osivelih las, smehljajočih usten, prodirljivega pogleda, globokega, energičnega glasu. Priprosto meščansko je oblečena – nikakor ne po zadnji modi; njeno obnašanje je mično, govorica čisto brez vsakega lepotečja.«¹³² Njeno domovanje pa je bilo »kakor majhen muzej. Umetniški spomini iz vseh njenih pomembnih postojank so se v genialni neskladnosti prijetno zlili s slovenskimi ljudskimi predmeti. Tu sta bila Erdtelov in Puviv de Chavannesov portret s posvetilom, starinsko pohištvo, orientalske preproge, umetna keramika, dragoceno steklo, porcelan, narodne vezenine, slike in rože.«¹³³

V zadnjem, ljubljanskem obdobju je Kobilca precej portretirala, saj je bilo portretiranje eden njenih najzanesljivejših virov dohodkov.¹³⁴ Leta 1922 se je za portret začela dogovarjati z županom Hribarjem, ki jo je povabil: »Veledenjena gospica, prosim Vas, da me obiščeta. Dogovoriti se imava glede mojega portreta za mestno občino ljubljansko«,¹³⁵ nato pa ji sproti sporočal, kdaj ima čas, da bi ji »mogel sedeti«.¹³⁶

Tudi po vrnitvi domov je ostala zvesta cvetličnim motivom, po katerih je bilo precejšnje povpraševanje.¹³⁷ Umetnostni zgodovinar in likovni kritik France Mesesnel¹³⁸ je ocenil, da se v tihožitju »vsa razži in ustvarja neskončno skalo barvnih in karakternih emocij od najnežnejšega šopka pomladnih cvetov do košatih poletnih rož in jesenskih krizantem«. ¹³⁹ Menil je, »da pričajo te cvetlice o lepi harmonični jeseni, kakršna je usojena le resničnim mojstrom po plodnostni mladosti«. ¹⁴⁰ O njenem slikanju rož lahko preberemo različna mnenja,¹⁴¹ vendar ni tuje, da so se mnogi slikarji (proti koncu svoje kariere) posvetili slikanju cvetličnih tihožitij,¹⁴² tudi Rihard Jakopič.¹⁴³

Ivana Kobilca je o svojem delu dejala: »Sedaj slikam pomalem portrete, pa cvetlična tihožitja. Zelo nerada se ločujem od svojih slik, vedno jih preurejam in prestavljam in mislim, kakšen okvir bi dala napraviti kateri. Slikarija je vendar nekaj lepega / ... / Rada imam te svoje sličice, ki me spominjajo na vsak hip prejšnjih lepih časov.«¹⁴⁴

132 Ivanka Klemenčičeva, »Ivana Kobilca«, *Ženski svet* 2, št. 8 (avgust 1924), 170.

133 Trdina, »Ivana Kobilca«, 109.

134 Več *Ivana Kobilca (1861–1926)*, 39.

135 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0491.1-1922-04-19, dopisnica Ivana Hribarja Ivani Kobilci.

136 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0492.2/1922-07-12, dopisnica Ivana Hribarja Ivani Kobilci.

137 Gl. npr. NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0127, Ljubljana [?], pismo sestri Mariji Pintar.

138 France Mesesnel (1894, Červinjan – 1945, Turjak). Več *Mesesnel, France (1894–1945) – Slovenska biografija*, pridobljeno 27. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi362185/>.

139 Mesesnel, *Umetnost in kritika*, 252.

140 Trdina, »Ivana Kobilca«, 111. Gl. tudi Čopič, »Ivana Kobilca«, 44.

141 Gl. npr. Tanja Mastnak, »Stereotipska ženskost, modernizem in Ivana Kobilca«, *Potlačena umetnost: zbornik*, Barbara Borčič in Jure Mikuš, ur. (Ljubljana: Open Society Institute, 1999), 49.

142 Od *pompieri* do impresionistov. Gl. Mikuš, »Ivana Kobilca«, 158.

143 Ibid.

144 Vurnik, »Ivana Kobilca«, 111.

5. decembra 1926 so dnevni časopisi objavili novico o smrti Ivane Kobilce. *Slovenski narod* je med drugim pisal tudi o zdravstvenih težavah, ki so bile zanjo usodne: »Podvrгла se je želodčni operaciji, kateri je že po skoraj popolnem okrevanju nenadno podlegla. / ... / Blag ji spomin!«¹⁴⁵ *Slovenski narod* je priobčil družinsko osmrtnico: »Žalosti strti naznanjamo, da je naša nadvse nam ljuba sestra in teta, gospodična Ivana Kobilca prevedena s sv. zakramenti nenadoma umrla. Pogreb bo v ponedeljek, dne 6. decembra ob polu štirih iz hiše Stara pot 2 na pokopališče k Sv. Križu.«¹⁴⁶ O umetnici, ki se je rodila v eni in umrla v drugi Ljubljani, ki je z delom začela v enem, zaključila v drugem obdobju, je *Jutro* je poročalo: »Nenadoma je preminila včeraj v Ljubljani najodličnejša slovenska slikarica Ivana Kobilčeva / ... / Število njenih slik je ogromno, a raztresene so po Nemčiji, Dunaju, po Sloveniji, Bosni in Hercegovini, Zagrebu in Parizu, pri zasebnikih, po raznih galerijah in muzejih. Več slik ima tudi Narodna galerija v Ljubljani. V zgodovini slovenske umetnosti ji ostane ohranjen najčastnejši spomin.«¹⁴⁷

Pogreba se je udeležilo veliko ljudi, ki so v slovo someščanki darovali vence in cvetje. Poslovali so se od umetnice in svetovljanke, ki je razstavljala v rodnem mestu, Münchnu, Berlinu, Trstu, Zagrebu, Parizu, Budimpešti, Luzernu, Lübecku, Pragi, Sarajevu, Regensburgu, Dresdnu, Wrocławu, Leipzigu, na Dunaju in kot prva Slovenka na beneškem bienalu. Poslovali so se od slikarke, ki je trikrat razstavljala na pariškem Salonu, »kar je nedvomno eden največjih mednarodnih uspehov slovenskih slikarjev in slikark nasploh.«¹⁴⁸

Obred je vodil kanonik Josip Volc,¹⁴⁹ Ivan Zorman,¹⁵⁰ direktor Narodne galerije, pa je imel poslovljni govor.¹⁵¹ Bližnji umrle so prejeli številne izraze sožalja, Mariji Pintar, Ivanini sestri, je pisno sožalje izrekel tudi župan: »Veledenjena gosa, povodom smrti gospice sestre, dične naše slikarice, prosim Vas da sprejmete zagotovilo mojega in moje soproge iskrenega sožalja.«¹⁵² V zapuščini pa se nahaja tudi pismo Rose Pfäffinger, iz katerega ni težko razbrati njene žalosti, ker svoje drage, pogumne prijateljice ne bo videla nikoli več: »Nun ist also unsere liebe alte, so tapfere Ivana nicht mehr da, und ich werde sie nie wiedersehen.«¹⁵³

145 »Ivana Kobilca,« *Slovenski narod*, št. 277, 7. 12. 1926.

146 »Osmrtnica,« *Slovenski narod*, št. 276, 5. 12. 1926, 7.

147 »Ivana Kobilčeva †,« *Jutro*, 5. 12. 1926, št. 280, 3. Gl. tudi »Dnevne vesti. Smrtna kosa,« *Slovenski narod*, št. 276, 5. 12. 1926, 4.

148 Mastnak, »Stereotipska ženskost,« 45. Gl. tudi Marta Frelih, »Evropska pot Ivane Kobilce,« *Studia Historica Slovenica* 13, št. 2-3 (2013): 937–46.

149 Josip Volc (1869, Podkoren – 1958, Ljubljana), stolni kanonik in prelat v Ljubljani. – Volc, *Josip (1869–1958) – Slovenska biografija*, pridobljeno 27. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi807939/>.

150 Ivan Zorman (1889, Šmarje-Sap – 1969, Cleveland), založnik, mecen, ravnatelj in umetnostni kritik. – Zorman, *Ivan (1889–1957) – Slovenska biografija*, pridobljeno 27. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi876515/>.

151 »Zahvala,« *Slovenski narod*, št. 281, 12. 12. 1926, 7.

152 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0561, Ljubljana, 5. 12. 1926, pismo Ivana Hribarja Mariji Pintar.

153 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0569, 9. 12. 1926, pismo Rose Pfäffinger Mariji Pintar.

Zaključek

Konca 19. stoletja niso zaznamovali le spremenjeni koncepti razstavljanja umetnin ter začetek modernizma v umetnosti, temveč tudi nastanek likovne kritike. Ta do Kobilce ni bila vedno prizanesljiva, morda ne le zato, ker je bila ženska, temveč tudi zato, ker je večino svojega aktivnega življenja bivala, ustvarjala in razstavljala v tujini in je bila domači javnosti premalo poznana, sama pa za lastno promocijo nikoli ni posebej poskrbela.¹⁵⁴ Večina starejših pregledov zgodovine umetnosti pri nas jo obravnava korektno in ne dela razlik v odnosu do njenih stanovskih kolegov,¹⁵⁵ vseeno pa v oči zbode dejstvo, da je Kobilca v nekaterih prezrta ali omenjena zgolj z nekaj besedami.¹⁵⁶ Večkrat so bili do nje izključujoči tudi mlajši kolegi, kar je ni pustilo ravnodušne: »V par časopis sem čula, da so naši slovenski umetniki razstavili na Dunaju / ... / in da so osnovali novo društvo ‚Sava‘. Meni ni nobeden o tem pisal ali me povabil, a to me nič ne žalosti, naj pa sami bodejo če tako hočejo.«¹⁵⁷ Ko so leta 1910 v Jakopičevem paviljonu organizirali razstavo *80 let upodabljaajoče umetnosti na Slovenskem*, njene slike niso bile zastopane.¹⁵⁸ K razstavi, ki je bila »izjemno pomemben moment v formiranju vrednotenja in razumevanja slovenske umetnosti vse do danes«, je izšel katalog, spremno besedo zanj je napisal Rihard Jakopič. Poudaril je, da je namen retrospektivne razstave urediti pogled na slovensko umetnost, »kjer se nihče ne znajde«; razpisal se je o »vseh pomembnejših slikarjih«, Kobilci pa ni namenil niti besede.¹⁵⁹

Kljub temu da je za svoje rojstno mesto ustvarila nekaj večjih del po naročilu, se ji sanje, da bi slikala za cerkve in palače, niso uresničile.¹⁶⁰ Dogovor z bratrcem Janezom Kobilco, župnikom v Črnučah, da bo brezplačno naslikala štiri svetnike za novo cerkev, ki je bila sezidana po potresu, je odpadel, naročilo je dobil Anton Jebačin.¹⁶¹ »Pa so si premislili in črnuška cerkev je ostala brez mojih svetnikov, kakor za črnuško cerkev so ostale tudi druge večje slike le pri upanju, tako slika za malo dvorano ‚Narodnega doma‘ in slika za deželno gledališče.« Zapis je zaključila z besedami, da »ženskega dela pač niso spoštovali takrat«.¹⁶²

154 Klemenčičeva, »Ivana Kobilca«, 170.

155 Emilijan Cevc, *Slovenska umetnost* (Ljubljana: Prešernova družba, 1966), 169, je npr. zapisal: »Plemenita živi v naši umetnosti kot kristalizacija akademskih iskanj konca 19. stoletja.«

156 Gl. npr. Vladimir Levstik, »Prva umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča: slovenski umetniki,« *Ljubljanski zvon* 29, št. 8 (1909), 524–28. Josip Regali, »Prva razstava v Jakopičevem umetniškem paviljonu: Slovenski umetniki,« *Dom in svet*, 1. 7. 1909, 326–30. Stelè, *Oris zgodovine umetnosti*. Fran Šijanec, *Sodobna slovenska likovna umetnost* (Maribor: Obzorja, 1961).

157 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0192, Sarajevo, 24. 3. 1904, pismo sestri Mariji Pintar.

158 O posmrtni kolektivni razstavi leta 1928 gl. Mojca Jenko, Majča Korošaj in Mojca Šter Jenko, »80 let razstav,« *Osemdeset let Narodne galerije* (Ljubljana: Narodna galerija, 1998), 117.

159 Žerovc, »Zelo slovenska slika,« 115.

160 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0553, Zapis (za) 23. 11. 1900.

161 Anton Jebačin (1850, Ljubljana–1927, Ljubljana), slikar. – *Jebačin, Anton (1850–1927) – Slovenska biografija*, pridobljeno 29. 9. 2021, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi251488/>.

162 NG, Ivana Kobilca, 1914–1926–1927 in dalje, IK_0553, Zapis (za) 23. 11. 1900. »Domače stvari,« *Slovenski narod*, št. 147, 30. 6. 1894, 3.

Ivana Kobilca, slikarka, avtorica več kot tristo slik, ženska, ki je videla svet in življenje, kot so mnogi zapisali ali celo poudarili, vegetarijanka, kadilka, ki se je ukvarjala s sabljanjem in se je zaradi »enigme spola« podpisovala I. Kobilca,¹⁶³ je bila zelo povezana s svojo družino. Iz ohranjene korespondence je razvidno, da njenih članov različen način življenja in kilometri niso razdvajali, morda celo nasprotno. Zavedati se moramo, da so v korespondenci zastopana predvsem pisma, ki jih je Kobilca pisala svojim bližnjim, zato lahko razumemo, da je bilo veliko napisanih besed namenjenih njenemu delu in tudi nestabilnemu zdravstvenemu stanju,¹⁶⁴ kar pa ne pomeni, da je ni zanimalo, kaj so počeli njeni dragi. Skrb hčerke, sestre in tete za njihovo počutje ter zdravje¹⁶⁵ je bila vedno na preži, pozornosti ob različnih priložnostih pa poudarjajo njen darežljivi značaj: »Draga Mari! / ... / Za god pa piši kaj da imaš raje, eno pelerino ali pa jopo.«¹⁶⁶ Prav posebej se je potrudila pri obdarovanju nečakinje Mire in nečaka Ivana: »Potem naj mi Mira piše, ali hoče da ji prinesem pravi batist za eno obleko s čipkami, ali ima raje eno belo dolgo jopo kakor jih sedaj nosijo / ... / Ivanu bodem pa kravate kupila«,¹⁶⁷ iz pisem pa je tudi razvidno, da je želela biti vsaj posredno vključena v njun proces odraščanja: »Za Miro bi bilo lepo, ako ji pustiš take dolge lokne narediti, pri straneh da padajo čez ušesa, tako da naredi obraz ozek, in da izgleda kolikor mogoče naravno, ne preveč »naštmano«, potem ji deni na glavo kaki prav naivno spleteni venček iz frišnih svetlic, morda majhne roza vrtnice.«¹⁶⁸ Več je tudi zapisov, ki pričajo, da si je družbe domačih želela tudi v Sarajevu: »Ako mi Ivana pošlješ sem, bi me veselilo / ... / bode lahko pri meni spal, imam dober divan v sobi (otomano), opoldan bodeva šla v gostilno kosit, ker za dva se na spiritusu težko kuha, za večerjo bodeva pa že kaj sama scmarila kar bode veljalo je potem vožnja, kamor bi se malo peljala, da vidi več bosniških in hercegovskih krajev, meni bi to tudi ljubo bilo.«¹⁶⁹ Ohranjena so tudi pisma, ki omenjajo druženje tete in nečakinje. Na Dunaju sta se posvečali obiskom galerij in muzejev,¹⁷⁰ leta 1913 pa sta nekaj časa preživi skupaj tudi v Berlinu,¹⁷¹ kjer je Kobilca Miro tudi portretirala. Mnogi poznavalci so mnenja, da je ta slika »zaradi odsotnosti podrobnosti, zaradi drzne kompozicije in zaradi modernega motiva mladenke v belem eno njenih najboljših del«.¹⁷²

163 Mdr. *Ivana Kobilca: potovanja*, 10.

164 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0130, pismo sestri Mariji Pintar; IK_0152, Sarajevo, 20. 5. 1900, pismo mami. NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0306, Berlin, 7. 2. 1909, pismo sestri Mariji Pintar; IK_0307, 18. 2. 1909, pismo sestri Mariji Pintar.

165 NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0094, Ljubljana, 1. 1. 1894, pismo sestri Mariji Pintar; IK_0127, pismo sestri Mariji Pintar; NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0146, pismo sestri Mariji Pintar.

166 NG, Ivana Kobilca, 1868–1897, IK_0103, 1894, pismo sestri Mariji Pintar.

167 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0320, Berlin, 21. 6. 1909, pismo sestri Mariji Pintar. Gl. tudi NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0329, Berlin, 16. 1. 1909, pismo sestri Mariji Pintar.

168 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0103, Sarajevo, 7. 2. 1904, pismo sestri Mariji Pintar.

169 NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0193, Sarajevo, 11. 4. 1904, pismo sestri Mariji Pintar. Gl. tudi NG, Ivana Kobilca, 1897–1905, IK_0200, Sarajevo, 28. 6. 1904, pismo sestri Mariji Pintar.

170 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0352, Dunaj, 22. 9. 1910, pismo sestri Mariji Pintar.

171 NG, Ivana Kobilca, 1905–1914, IK_0396, Berlin, 19. 4. 1913, pismo sestri Mariji Pintar; IK_0400, Berlin, 19. 4. 1913, pismo sestri Mariji Pintar.

172 *Ivana Kobilca (1861–1926)*, 51.

Leto in pol po smrti Ivane Kobilce je bila v Jakopičevem paviljonu razstava, ki je Slovence seznanila z delom sodobnice impresionističnih mojstrov. Mesesnel je bil prepričan, da se je slikarka »popolnoma posvetila umetnosti in dosegla svoje lastno mesto v razvojni zgodovini našega modernega slikarstva. Kolekcija dve sto slik, pastelov in risb,¹⁷³ katere je razstava pokazala, bi se dalo podvojiti, in to je vsekakor dokument izredne delavnosti in duševne prožnosti. A še v izbrani obliki je zadoščala razstava za spoznanje, da nimamo opraviti s tehnično rutinirano diletantko, ampak z resno stremečo umetnico, ki je preživela različne razvojne dobe v svojem delu ter z njim odgovorila na umetniška vprašanja svojega časa.«¹⁷⁴

Viri in literatura

Arhivski viri

- NG – Narodna galerija:
 - Osebni arhiv Ivane Kobilca [zasebna last].
- SI AS – Arhiv Republike Slovenije:
 - SI AS 1369, Kobilca-Pintar.
- SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
 - SI ZAL LJU/0488, Cod III, Rokopisne knjige.

Časopisni viri

- *Dom in svet*, 1909.
- *Jutro*, 1926.
- *Laibacher Zeitung*, 1861, 1889, 1900.
- *Ljubljanski zvon*, 1890, 1894, 1898, 1903, 1909.
- *Slovenec*, 1903.
- *Slovenski narod*, 1889, 1891, 1894, 1896, 1926.
- *Soča*, 1899.
- *Zgodnja Danica*, 1889.
- *Ženski svet*, 1924.

Literatura

- Aškerc, Anton. »Pismo iz Ljubljane.« *Ljubljanski zvon* 18, št. 12 (1898), 721–27.
- Blaj Hribar, Neja. »Obnova Ljubljane po potresu.« *Klio: glasilo Društva študentov zgodovine SLO-ISH* (2008): 18–25.
- Bratuša, Sandra in Nataša Ciber. »Veličastno neprilagojena umetnica. Življenjepis Ivane Kobilca (1861–1926).« V: *Ivana Kobilca (1861–1926). »Slikarja je vendar nekaj lepega... «*, 11–46. Ljubljana: Narodna galerija, 2018.

173 Največ del je naslikala v olju, nekaj v pastelu, njena risarska zapuščina pa je precej skromna. – Trdina, »Ivana Kobilca,« 114.

174 Mesesnel, *Umetnost in kritika*, 249.

- Brejc, Tomaž. *Realizem, impresionizem, postimpresionizem*. Ljubljana: Narodna galerija, 2006.
- Cankar, Izidor. *Slovenska moderna umetnost*. Ljubljana: Narodna galerija, 1922.
- Cevc, Emilijan. *Slovenska umetnost*. Ljubljana: Prešernova družba, 1966.
- Čopič, Špelca. »Ivana Kobilca na slikarskem razpotju.« V: *Ivana Kobilca: 1861–1926*, 31–46. Ljubljana: Narodna galerija, 1979.
- Freljh, Marta. »Evropska pot Ivane Kobilce.« *Studia Historica Slovenica* 13, št. 2-3 (2013): 937–46.
- Goldstein, Carl. »Teaching Women. Alternatives to the Academy.« V: Carl Goldstein, *Teaching Art, Academies and Schools from Vasari to Albers*, 61–66. Cambridge, 1996.
- Holz, Vatroslav. »Ivana Kobilca in nje slike.« *Ljubljanski zvon* 10, št. 1 (1890), 54–57.
- Ilich Klančnik, Breda. *Ivana Kobilca. Življenje in delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1999.
- *Ivana Kobilca (1861–1926)*. »Slikarija je vendar nekaj lepega...«. *Vodnik po razstavi*. Ljubljana: Narodna galerija, 2018.
- *Ivana Kobilca*. Kranj: Gorenjski muzej, 1972.
- *Ivana Kobilca: potovanja*. Ljubljana: Narodna galerija, 2018.
- Jaki, Barbara. »Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920.« V: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920*, 13–16. Ljubljana: Narodna galerija, 2008.
- Jakopič, Rihard. »'Slovenija se klanja Ljubljani', alegorijska slika gosposkične Ivane Kobilce.« *Ljubljanski zvon* 23, št. 4. (1903), 252, 253.
- Jenko, Mojca, Majča Korošaj in Mojca Šter Jenko. »80 let razstav.« V: *Osemdeset let Narodne galerije*, 117–36. Ljubljana: Narodna galerija, 1998.
- Jeran, Luka. »Razstava slik.« *Zgodnja Danica*, št. 51, 20. 12. 1889, 316.
- Kambič, Mirko. »Dinamični prepleti fotografije in slikarstva v obdobju od 1890 do 1920.« V: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920*, 171–76. Ljubljana: Narodna galerija, 2008.
- Klemenčičeva, Ivanka. »Ivana Kobilca.« *Ženski svet* 2, št. 8, avgust 1924, 169–73.
- Knop, Seta. »Ivana Kobilca (1861–1926). Najslavnejša slovenska slikarka.« *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ur. Alenka Šelih, Milica Antič Gaber, Alenka Puhar, Tanja Rener, Rapa Šuklje in Marta Verginella, 75–78. Ljubljana: Založba Tuma in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2007.
- Levstik, Vladimir. »Prva umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča: slovenski umetniki.« *Ljubljanski zvon* 29, št. 8 (1909), 524–28.
- Mastnak, Tanja. »Ivana Kobilca in možnost likovnega izobraževanja za ženske v 19. stoletju.« *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 32, št. 215-216 (2004): 93–107.
- Mastnak, Tanja. »Stereotipska ženskost, modernizem in Ivana Kobilca.« *Potlačena umetnost: zbornik*, Barbara Borčić in Jure Mikuž, ur., 41–49. Ljubljana: Open Society Institute, 1999.
- Maučec, Mateja. »Ivana Kobilca v Sarajevu (1897–1905).« V: *Ivana Kobilca (1861–1926)*. »Slikarija je vendar nekaj lepega...«, 171–200. Ljubljana: Narodna galerija, 2018.
- Menaše, Ljerka in Luc Menaše. »Slikarkino delo v njenem času in okolju danes.« V: *Ivana Kobilca: 1861–1926*, 74–79. Ljubljana: Narodna galerija, 1979.
- Menaše, Ljerka in Luc Menaše. *Ivana Kobilca*. Kranj: Aktivnost za družbeno aktivnost žensk Slovenije in Gorenjski muzej, 1972.
- Mesesnel, France. *Umetnost in kritika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1953.
- Mikuž, Jure. »Ivana Kobilca v kontekstu evropskega umetnostnega dogajanja in slovenskih zapisov o njej.« V: *Ivana Kobilca (1861–1926)*. »Slikarija je vendar nekaj lepega...«, 49–168. Ljubljana: Narodna galerija, 2018.
- Mikuž, St., »Slovenska slikarica Ivana Kobilca.« *Naša žena* (1947), 23–25.
- Mohor, Michel in Mateja Maučec. »Ivana Kobilca v Berlinu (1906–1914).« V: *Ivana Kobilca (1861–1926)*. »Slikarija je vendar nekaj lepega...«, 203–19. Ljubljana: Narodna galerija, 2018.
- Nochlin, Linda. »Zakaj ni bilo velikih umetnic.« *Likovne besede*, št. 69-70 (2004): 2–15.
- Ogrin, Gustav. »Ljubljana pred in po potresu.« *Kronika slovenskih mest* 2, št. 1 (1935): 40–47; 130–33.
- Pfäffinger, Rosa. *Pariški bohemi*. Ljubljana: Narodna galerija, 2014.

- Pipp, Lojze. »Razvoj števila prebivalstva Ljubljane in bivše vojvodine Kranjske.« *Kronika slovenskih mest 2*, št. 1 (1935): 66–72.
- *Potlačena umetnost: zbornik*. Ur. Barbara Borčič in Jure Mikuž. Ljubljana: Open Society Institute, 1999.
- Regali, Josip. »Prva razstava v Jakopičevem umetniškem paviljonu: Slovenski umetniki.« *Dom in svet*, 1. 7. 1909, 326–30.
- Savenc, Barbara. »Vstop umetnic na slovensko likovno prizorišče.« V: *Slovenke v dobi moderne*, 86–91. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2012.
- *Slovenke v dobi moderne*. Ljubljana: Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2012.
- Smrekar, Andrej. »Moderna in problem izvedbene kompetence.« *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920*, 81–93. Ljubljana: Narodna galerija, 2008.
- Stanek, Leopold. »Potres v Ljubljani. Ob štiridesetletnici.« V: *Kronika slovenskih mest 2*, št. 1 (1935): 30–39.
- Stelè, France. *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1966.
- Stritar, Josip. »Nekaj o naši umetnosti.« *Ljubljanski zvon* 14, št. 8 (1894), 505–07.
- Studen, Andrej. »Dobra meščanska gospodinja. Ideološki pogledi na žensko delo v dobi meščanstva.« V: *Žensko delo. Delo žensk v zgodovinski perspektivi*. Ur. Mojca Šorn, Nina Vodopivec in Žarko Lazarevič, 89–102. Ljubljana: Inštitut za novejšjo zgodovino, 2015.
- Studen, Andrej. »Modernizacija načina življenja.« *Slovenska novejšja zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer et al., 104–22. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšjo zgodovino, 2006.
- Studen, Andrej. »Urbanizacija prostora.« *Slovenska novejšja zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer et al., 104–07. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšjo zgodovino, 2006.
- Šijanec, Fran. *Sodobna slovenska likovna umetnost*. Maribor: Obzorja, 1961.
- Tavčar, Lidija. *Videla sem svet in življenje. Ob 90. obletnici smrti Ivane Kobilca (1861–1926)*. Podbrezje: Kulturno društvo Tabor, 2017.
- Tavčar, Lidija. *Vzporedni svetovi*. Ljubljana: Narodna galerija in Modrijan, 2014.
- Trdina, Silva. »Ivana Kobilca.« *Zbornik za umetnostno zgodovino 2 (1952)*: 93–114.
- Vašte, Ilka. *Podobe iz mojega življenja*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1964.
- Vesel, Ivan. *Olikani Slovenec. Bonton*. Ljubljana: Matica slovenska v Ljubljani, 1868.
- Vodopivec, Peter. »Slovenska umetnost.« *Slovenska novejšja zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Jasna Fischer et al., 68–71. Ljubljana: Mladinska knjiga in Inštitut za novejšjo zgodovino, 2006.
- Vurnik, Stanko. »Ivana Kobilca. Spomini.« *Zbornik za umetnostno zgodovino*, št. 3-4 (1923): 100–12.
- Zola, Emile. *Umetnina*. Ljubljana: Beletrina, 2017.
- Žerovc, Beti. »Zelo slovenska slika.« V: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920*, 111–16. Ljubljana: Narodna galerija 2008.
- Žerovc, Beti. *Rihard Jakopič – umetnik in strateg*. Ljubljana: *cf., 2002.
- Žerovc, Beti. *Slovenski impresionisti*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2013.

Spletni viri

- *About Leo Arndt: German illustrator, etcher and printmaker (1857 - 1945) | Biography, Facts, Career, Wiki, Life*. Pridobljeno 28. 9. 2021. <https://peoplepill.com/people/leo-arndt/>.
- *Alois Erdtelt | Artnet*. Pridobljeno 24. 9. 2021. <http://www.artnet.com/artists/alois-erdtelt/>.
- *Arndt Ewald Čepelin | UGBiH.ba*. Pridobljeno 28. 9. 2021. <https://ugbih.ba/2021/07/01/arndt-ewald-ceplin/>.
- *Henri Gervex – Wikipedia*. Pridobljeno 28. 9. 2021. https://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Gervex.
- *Hörmann, Konstantin von [Österreichisches Biographisches Lexikon]*. Pridobljeno 24. 9. 2021. https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_H/Hoermann_Konstantin_1850_1921.xml.

- *Hribar, Ivan (1851–1941) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 24. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi240171/>.
- *Jebačin, Anton (1850–1927) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 29. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi251488/>.
- *Jeran, Luka (1818–1896) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 27. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi255872/>.
- *Josip Stadler – Wikipedia*. Pridobljeno 28. 9. 2021. https://hr.wikipedia.org/wiki/Josip_Stadler.
- *Maria Slavona – Wikipedia*. Pridobljeno 28. 9. 2021. https://en.wikipedia.org/wiki/Maria_Slavona.
- *Maximilian Liebenwein – Wikipedia*. Pridobljeno 28. 9. 2021. https://en.wikipedia.org/wiki/Maximilian_Liebenwein.
- *Mesesnel, France (1894–1945) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 27. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi362185/>.
- *Pavel Künl - 1820–1870 - Narodna galerija*. Pridobljeno 27. 9. 2021. <https://www.ng-slo.si/si/stalna-zbirka/1820-1870/pavel-kunl?tab=collections&authorId=511>.
- *Pierre Puvis de Chavannes*. Pridobljeno 27. 9. 2021. <https://biography.yourdictionary.com/pierre-puvis-de-chavannes>.
- *Pintar, Luka (1857–1915) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 29. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi426005/>.
- *Rosa Pfäffinger – Wikipedia*. Pridobljeno 28. 9. 2021. https://de.wikipedia.org/wiki/Rosa_Pf%C3%A4ffinger.
- *Sammlerstempel / Signatur Christoph Roth (1840 – 1907)*. Pridobljeno 28. 9. 2021. <http://www.kunst-und-kultur.de/index.php?Action=showCollector&cId=2969>.
- *Šubic, Janez ml. (1850–1889) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi673619/>.
- *Šubic, Jurij (1855–1890) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi674165/>.
- *Upelj, Boris. Pozabljena slovenska imena tujih mest | Dnevnik*. Pridobljeno 23. 10. 2018. dnevnik.si/1042844436, 6. 9. 2021.
- *Vesel, Ferdo (1861–1946) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi777795/>.
- *Volc, Josip (1869–1958) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 27. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi807939/>.
- *Wolf, Janez (1825–1884) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 28. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi845581/>.
- *Zorman, Ivan (1889–1957) - Slovenska biografija*. Pridobljeno 27. 9. 2021. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi876515/>.

Mojca Šorn

LJUBLJANA'S OWN IVANA KOBILCA

SUMMARY

In the 19th century, when activity, independence, and rationality were considered the main characteristics of men while women were perceived as dependent, unstable, and only able to cope with the role of mothers, wives, and homemakers, the Ljubljana artist Ivana Kobilca set out on her life's journey and pursued her artistic career. As one of the most prominent Slovenian female painters and key national cultural identity figures, she lived, studied, created, and searched for her place under the sun in several European metropolises. She was the first Slovenian artist to have an independent exhibition in Ljubljana and Zagreb, and her paintings were exhibited in Munich, Berlin, Trieste, Paris, Budapest, Lucerne, Lübeck, Prague, Sarajevo, Regensburg, Dresden, Wrocław, Leipzig, and Vienna. She was also the first Slovenian female artist to exhibit at the Venice Biennale. She had three exhibitions at the Salon in Paris, which can be considered one of the greatest international successes of our painters. On 7 July 1891, the Committee of the *Société nationale des Beaux-Arts* appointed her as an *associée*, an associate member, which was a prominent distinction in the field of art.

Ivana Kobilca was a woman who saw the world and experienced life in full, but whose dream of being commissioned to paint the churches and palaces of her hometown did not come true, and yet this did not stop her. She persisted in the face of the times that were unfavourable towards women's independence and creativity and kept going despite her lack of education and her poor health. Although she had a sensitive character, she was also a fighter who followed her calling as an artist.

Ivana Kobilca's opus, which comprises more than three hundred paintings, is rich and varied, expressing both secular and sacral content. Her work is known mainly for her depictions of family members and portraits of Ljubljana's bourgeois society and people from all walks of life and of all ages who inspired her along the way. By no means can we ignore her floral still lifes, especially as she loved this genre, which she found to be incredibly varied and infinite.